

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

fahs

NUMMER 1 * APRIL 1990 * 4. ÅRGANG.

Bladet FAHS er oprindeligt tænkt som et lille ganske uhøjtideligt - men forhåbentlig fornøjeligt - blad for selskabets medlemmer. Et blad, hvis spalter står åbne for de mange, som utvivlsomt må ligge inde med en større eller mindre viden om netop deres egn. Det kan være så små brikker i et større spil; brikker så små, at man måske ikke vil være bekendt at bidrage dermed. Man bør dog huske på, at intet er for småt til at kunne have stor betydning for eftertiden. I sagens natur er en overvejende del af vore medlemmer ikke historikere, og det kan måske virke hæmmende for deres skrivelyst, selvom de besidder den væsentligste egenskab - interessen for deres egne historie. Men det er nu engang ikke kun de veluddannede universitetshistorikere, der med deres erfaring og skrivekundskaber har patent på at publicere deres viden for en større skare. Museumsfolk ved i hvert fald alt om, hvor værdifulde oplysninger man kan hente hos - i denne sammenhæng af almindelige mennesker. Dem, der daglig færdes i, og holder af deres egn, kan have oplysninger, der er ligeså væsentlige som det materiale historikeren med hovedet begravet i arkivalierne kan finde frem. Ingen af parterne kan undværes, hvis den fuldendte historie skal skrives, men det er jo ikke meningen med artiklerne i FAHS. Det er her den ufuldendte historie kan skrives - af alle vore medlemmer.

fahs

FAHS er et medlemsblad for FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND og udkommer 4 gange årligt. Artikler til bladet sendes til FAHS, sekretariatet, Stjernegade 6, 3000 Helsingør.

FAHS * NUMMER 1 * APRIL 1990 * 4. ÅRG.

REDAKTION:

Kenno Pedersen
(ansvarsh.)

Poul Korse

Lars Bjørn Madsen

Eva Deichmann

Nogle skridt på vejen

– til en samlet udforskning af vores nærmeste fortid

Af Peter Dragsbo, Esbjerg Museum

En landsby et sted i Danmark

Landsbyen ligger der – bag bakken, mellem marker og hegn. Dens jorder er udvalgt til en fremtidig bydel. Stor idékonkurrence – flotte planer. Ude på markerne gennemgår arkæologerne allerede gravhøj efter gravhøj, boplads-spor og hustomter. Betalt af kommunen – det sørger loven for. Fint nok!

Men – landsbyens liv og funktion, dens totusindårige landbrugstradition, beboernes livsform, deres fællesskab og konflikter, købmanden og forsamlingshuset – hvad med det? Det er allerede på vej til at forsvinde – akkurat som sporene efter livet i oldtiden. Om få år er her byboer i restaurerede bondehuse, rideskole, lille-skole, bypark ...

Har vi mon om bare ti år nogen virkelig viden om, hvad landsbyen egentlig var?

Ja, det kan da godt være, at der rykker en etnolog ud for at tage interviews og fotografere – hvis der er en sådan på det nærmeste museum. Men der står ingen steder, at det skal ske!

Dette er det første misforhold, som alle etnologer og nyere tids-kulturhistorikere

på de danske museer ønsker ændret! Vi tror, at samfundet i en tid med store og hurtige forandringer står dårligere rustet til at klare fremtiden, hvis der ikke er sikret en ordentligt funderet viden om den nære fortid, som rummer nøglen til en forståelse af os selv.

Nuvel, arkæologerne sikrede en viden under arbejdet ude på landsbyens marker – der, hvor der skulle bygges. Men svaret på det allervigtigste spørgsmål: hvor gammel var landsbyen – hvor længe havde den ligget der? – det blev kun besvaret, fordi der tilfældigvis skulle lægges en kloakledning gennem de gamle landsbyhaver. Det udløste »§ 26«, og så var der penge til at grave, men kun i et kloakrørs bredde!

Bulldozeren prioriterede. Dette – det andet – misforhold rammer arkæologien. Det bliver omfanget af jordarbejder og ikke først og fremmest et fagligt begrundet ønske om at undersøge, som bliver den afgørende faktor.

Denne situation ønsker vi ikke gentaget for nyere tids vedkommende! Der sker jo afgørende forandringer på utroligt mange områder i disse år. Og mængden af bevarede vidnesbyrd om de sidste generationer er stor.

Skal der dokumenteres og undersøges,

må der skeltes kraftigt mellem væsentligt og uvæsentligt. – Man må spørge sig selv: Er landsbyen bag bakken typisk og karakteristisk for sin egn? Er der nogle træk, som gør den særlig interessant? Er der et andet emne, som bør prioriteres højere, når der nu engang ikke er ressourcer til det hele?

Vi ønsker ikke, at det skal være f.eks. konkrete nybyggerier eller nedrivninger, som udløser penge til undersøgelser. Vi ønsker ikke paragraffer, der jager museumsfolk ud til hvert et stykke faldende bindingsværk!

**Fem år med lidt af
rådighedssummen –
frugtbar mangfoldighed og
nye perspektiver**

Vapnagård, den store bebyggelse i udkanten af Helsingør hører på godt og ondt til byens historie. Rigtig mange af Helsingørs borgere har og vil få deres udgangspunkt herfra.

Man må ikke glemme, at denne, og lignende bebyggelser, og livet i dem også hører med til den virkelighed, som de kulturhistoriske museer bør tage op.

Når der overhovedet har været nogle penge at gøre godt med til undersøgelser af nyere tids kulturhistorie, skyldes det ene og alene, at det i museumsloven af 1984 lykkedes at få udvidet museernes fælles rådighedssum med et beløb på ca. 5-700.000 kr. om året til »bevaring, indsamling, undersøgelser og dokumentation vedr. nyere tid«. – Og de var vel at mærke fra poli-

tisk side ment som en midlertidig og nødtørfug støtte til et påtrængende og nødvendigt arbejde – indtil dette område af kulturhistorien kunne tilgodeses med en egentlig lovgivning ved næste lovrevision.

Til rådgivning af Statens Museumsnavn vedr. fordelingen af disse midler nedsattes den hidtidige arbejdsgruppe for nyere tids kulturhistorie (dannet af Nævnet og det daværende Fortidsminderåd 1979) som en faglig »Referencegruppe«. I de forløbne 5 år har gruppen behandlet langt over 100 ansøgninger, og har over for Nævnet anbefalet nær ved 50 store og små projekter til støtte.

Mere end en trediedel af projekterne har været resultatet af et samarbejde – mellem museer i et eller flere amtsmuseumsråd, mellem enkeltmuseer med fælles interesse for et emne, eller mellem museerne i en af de mange samarbejds»puljer«, hvor man inden for en række kulturhistoriske emner prøver at samordne indsatsen.

Regionalt har projekterne ofte været formuleret ud fra, hvad der på den pågældende egn var særligt karakteristisk. Flere af undersøgelserne har været udvalgt på baggrund af en oversigt over amtets kulturhistorie – og i enkelte tilfælde har man støttet et sådant oversigtsarbejde, f.eks. i Vestsjællands amt og i Københavns amt.

I Ribe amt har museerne i fællesskab prioriteret en dokumentation af hedeopdyrknings sidste faser efter 1920 som det vigtigste emne – nu, hvor der endnu er folk, der kan huske udviklingen fra lyng til kornmark, og fire hede »kolonier« har her været udvalgt til undersøgelse. Ligeledes i fællesskab har Sønder-

jyllands og Ribe amter som led i det kulturhistoriske »Vadehavsprojekt« bl.a. undersøgt forandringerne i landbruget og dagligdagen på vadehavsøerne Mandø og Rømø samt i det vestslesvigske marsksogn Ballum.

I Århus og Vejle amter har man prioriteret registrering af bevaringsværdier og undersøgelse af den nyere udvikling i en række udvalgte landsbysamfund højest. Og i Århus amt har man tillige i fællesskab undersøgt emner som Gudenåen, havebrug, jagt m.m.

Også på Københavnseggen har der løbende været museale fællesprojekter, og derudover har f.eks. Roskilde og Søllerød museer samarbejdet om en undersøgelse af driftsformer og arbejdsliv før og nu i hhv. en statsskov og et privat godsskovdistrikt.

Gennem samarbejdspuljerne har det også inden for nogle emner været muligt at prioritere aktiviteterne på landsplan. Det gælder f.eks. fiskeripuljens udvælgelse af det bornholmske fiskeri til nærmere undersøgelse – et led i forberedelserne af et nyt værk om dansk fiskeri i dag. Det gælder også søfartspuljens undersøgelse af kvindernes rolle og dagligdag i tre udvalgte søfartssamfund: Sydfyn, Aabenraa og Fanø – og samme puljes påbegyndte registrering af traditionelle småfartøjer rundt omkring i landet. På lignende måde har industripuljen gennemført en registrering af teglværker med henblik på udvælgelse af de mest typiske og repræsentative til bevaring/fredning. Endelig har Odsherreds museum først udarbejdet en oversigt over sommer- og fritidslandets udvikling i et område af Odsherred, og derefter registreret sommerhushistorie i to udvalgte ejerlav. Dette projekt, som peger

frem mod en dokumentation af nogle af vor egen tids fænomener, har samtidig givet stødet til dannelsen af en ny fritidspulje og et nyt, utraditionelt museumsprojekt, »Dansk Fritids Forum«.

Mange af projekterne har således repræsenteret nye ideer og indsats på forsømte områder. Andre har mere betydet en videreførelse af traditionelle museumsemner med nye metoder. Dette gælder bl.a. Hjerl Hede og Herning museers genoptagelse af studiet af det klassiske hedebrug, nu med et aktuelt økologisk-eksperimenterende perspektiv. Ligeledes er der sat fornyede studier af landbobygninger i gang, hvor f.eks. Den fynske Landsbys store registrering af gårde fra perioden 1850-1940 prøver at udfylde noget af det hul, som Nationalmuseets bondegårdsundersøgelser efterlod m.h.t. tiden efter 1850.

Med de store forandringer, som i disse år sker i butiksstrukturen og hele det traditionelle forhold mellem by og land, er det heller ikke underligt, at mange museumsundersøgelser i byerne har drejet sig om handelsliv og købmandsgårde. I Roskilde og Køge har undersøgelserne mest været med historisk sigte, mens man i Ribe og Lemvig mere har dokumenteret forholdene i dag – med historisk perspektiv (se f.eks. Ellen Damgaard: »Damernes Magasin«, i MUSEUMSMAGASINET 36:1986).

Odsherreds Museum har taget fat på det moderne fritidslivs kulturhistorie, bl.a. ved at dokumentere sommerhusene og det liv, de har rummet gennem 50 år. Billedet viser nogle sommergæster på Tengslemark Lyng ca. 1940-50.

De akutte redningsaktioner har derimod kun få museer søgt støtte til. De mange smådokumentationer af huse, der nedrives, butikker og værksteder, der lukker osv., klarer mange museer trods alt selv i hverdagen. Rådighedssum-ordningens nuværende beskedenhed og usikre fremtid har på den anden side afholdt museerne fra at sætte så omfattende undersøgelser i værk, som nogle af vore dages store forandringer ville kræve: skibsværftslukninger, lukninger af store offentlige institutioner, ændringer inden for hele brancher eller etater, Storebæltsfærgernes forsvinden etc.

Og egentlig burde det heller ikke være udelukkende en museumslov-opgave at sikre en rimelig dokumentation inden store anlægsarbejder og samfundsforandringer går i gang. Der er også en almen interesse i at vide, hvad man har med at gøre, og hvad der forandres uigenkaldelig. F.eks. A/S Storebæltsforbindelsen ville nok have haft råd til i et par måneder at få beskrevet færgedriften og dens betydning for Nyborg og Korsør ... for eftertiden.

Til slut vil jeg gerne fremhæve et par projekter, som har haft et fremadrettet perspektiv i en mere samfundsmæssig sammenhæng. Det ene er de undersøgelser, som Lolland-Falsters Stiftsmuseum har igangsat om »det røde Nakskov« 1900-1940, og hvor rådighedssummen bl.a. har støttet en registrering af periodens arbejderboligbyggeri. Det er et historisk projekt, men formålet har bl.a. været at finde ud af, hvad en dyb kriseramte by har af identitet og lokale erfaringer at bygge videre på – et led i museets store opgave med i disse år at karakterisere det Lolland-Falsterske samfund kulturelt og socialt.

Landsbyen Ferle i Nordsjælland er på det nærmeste blevet omdannet til en 18 hullers golfbane. Stadig kører de gamle landbrugsmaskiner side om side med BMW'er og Volvoer, men hvor længe? Det oprindelige landsbymiljø er langsomt ved at forsvinde. Endnu er der dog tid til at sikre sig at Ferle ikke bliver glemt. Men er der råd til det?

Pennetegning af Ferlegaard. Arnold Olsen 1939.

Fremtidsvisioner

Alt i alt giver billedet af de mange projekter et indtryk af både væsentlighed og mangfoldighed. De er både et resultat af – og en forudsætning for – de senere års opblomstring af den etnologiske og nyere tids-kultur-historiske aktivitet ved de danske museer. Skulle man formulere nogle ønsker til fremtiden, skulle det bl.a. være, at museerne fik mulighed for en bredere dæk-

ning af samfundets mange miljøer, kulturer og fænomener – ikke mindst de nutidige og mere flygtige dele af kulturen. Fra BZ'ere til døgnkiosker, fra kursuscentre til TV-bingo, fra datastuer til industrilandmænd ligger der utallige opgave for samtidsundersøgelser. Der sker undersøgelser af sådanne ting i andre regier, f.eks. universitetsinstitutter eller faglige organisationer – men museerne er de »samfundets 100 observationsposter«, som overalt i landet kan »fange« og bearbejde Danmarks kultur. Den situation kan og skal udnyttes!

Tilbage til nul – eller »frem« til centralstyring?

Netop nu – efter at de første skridt mod en sikring af samfundets fælles hukommelse om den nære fortid er taget, lurder der to højst reelle farer. Den ene fare ligger i den nyligt vedtagne museumslov, hvor den tidligere politiske vilje til at gennemføre en forsvarlig ordning for nyere tids kulturhistorie er reduceret til at sikre en – omend glædelig offentlig informationspligt over for museerne m.h.t. lokalplaner og større anlægs- og nedrivningsarbejder, som berører nyere tids miljøer. Desværre er finansieringen af de mange undersøgelser, som disse oplysninger vil nødvendiggøre i årene fremover, fortsat henvist alene til rådighedssummen, som jo er belastet med mange – også nye opgaver. Skal vi virkelig opnå en god, politisk forståelse for denne vigtige del af museernes undersøgelsesvirksomhed, er det nødvendigt at vi bredt og folkeligt fortæller om alt det, der faktisk sker på museerne – ikke bare lokalt, men også på landsplan i form af stribevis af skrifter,

avisartikler, TV-serier o.s.v.!

Den anden fare består i ønskerne om en centralisering af forskningen. Forskningsrådernes forslag om en samling om »store« projekter – og forskellige, heldigvis mislykkede forsøg på at opdele museerne i de centrale institutioner på den ene side og alle dem vest for Valby Bakke på den anden, peger i den retning. Vi må igen og igen understrege, at lokalmuseerne repræsenterer en egen og fuldgyldig forskningstradition. 95 % af de ovennævnte projekter er formuleret og udført ved lokalmuseerne ude i landet, og det er derfra den egentlige faglige fornyelse er kommet i de sidste 10-20 år. – Ikke mindst for etnologien og samtidshistorien gælder det, at både styrken i og forudsætningen for arbejdet langt hen ad vejen ligger i det indgående lokalkendskab og den tætte kontakt til mennesker i by og på land.

Dette decentrale forskningsmiljø kan med frugtbart resultat kobles på store,

landsdækkende og centralt iværksatte projekter, men kan aldrig erstattes af dem! Tværtimod kan centrale forskningsinstitutioner med fordel støtte og videreudvikle ideer, som er opstået ude på lokalmuseerne ...

Endelig må man for alvor ønske, at en bred og inspirerende formidling af museernes arbejde i offentlighedens øjne vil understrege deres rolle som væsentlige samfundsinstitutioner, der beskriver og forklarer den rigdom af lokale og sociale kulturvariationer, som Danmark rummer. Vise, at etnologiske og

venstående artikel er med tilladelse fra forfatteren hentet fra tidsskriftet Danske Museer 3-4 1989. Da det oprindelige billedmateriale af tekniske grunde ikke kunne bringes her, har

kulturbistoriske undersøgelser har værdi for nutid og fremtid, ved f.eks. at styrke en lokal identitet, ved at videregive menneskers viden og erfaringer til andre, ved at fastholde et perspektiv på nutiden, eller ved at synliggøre en kultur eller en befolkningsgruppe. – Det skulle helst blive en selvfølge og i alles interesse, at museerne ikke alene får besked om de mange forandringer, der sker, men også får mulighed for at redde en viden, før forandringerne sker. Bl.a. derigennem får vi også mulighed for at tage *stilling* til det, der sker omkring os! □

vi benyttet lejligheden til at bringe billeder af mere lokal art. Forfatteren er dermed ikke ansvarlig for billeder og billedtekster.

RISBY VANG

Af LARS BJØRN MADSEN

Risby Vang er en lille skov, hvis navn næppe er kendt af så mange. Imidlertid er det et af de områder i Helsingør Kommune, der er rigest på gravhøje fra Stenalderen.

Man kommer lettest til skoven ved at køre ind ved Borsholm Ledhus, det lille skovløberhus ved Hornbækvej i skovens nordvestlige hjørne. Man følger skov-

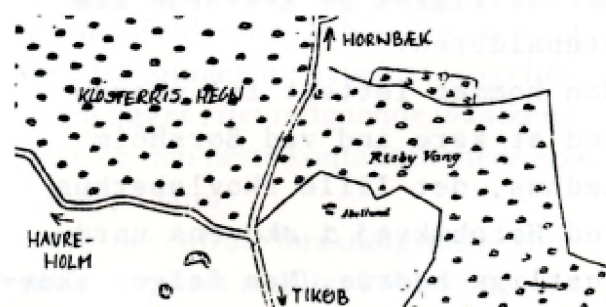
vejen "Kæmpehøjvej", der her er bred og af god kvalitet, og kun få hundrede meter inde møder man på højre hånd den første og flotteste stendysse, majestætisk anlagt på en lille høj med udsigt over terrænet. Det er en langdysse med to gravkamre og omgivet af 21 store randsten, hvoraf de 14 i året 1884 meddeltes som opretstående. Siden er fle-

re vist væltet. Det ene gravkammer har stadig sin store overligger på plads, og man kan næppe, når man står her, lade være med at tænke på, hvordan man i oldtiden har kunnet bugserere dette monstros af en vandreblok fra istiden op på sin plads. De lærde mener, at man blot har bygget en høj omkring gravkammeret og rullet overliggeren op ad højen - et kæmpearbejde alligevel - og derefter næsten dækket overliggeren ved en yderligere opbygning af højen. Dengang stod stendysserne ikke som idag med synlige sten og overligger. Der var jo tale om et regulært gravkammer, en stenkiste, hvor overliggeren dannede låget på kisten, og denne blev naturligvis dækket af en jordhøj. Den her nævnte langdysse har 2 naboer, en runddysse og en jættestue. Jættestuen er dog stærkt ødelagt, men værd at se på, hvis man ulejliger sig lidt ind i skovtykningen.

I gamle dage, og her må vi tilbage til tiden før udskiftningen, fandtes Risby Vang ikke. Da var området marker til Risby, og med navnet Risby, når vi helt tilbage til vikingetid. Horneby og Risby er faktisk nogle af de ældste bebyggelser i Nordøstsjælland. I 1774 bestod Risby af 2 gårde og 5 huse, hvoraf en del af husene lå i den nu-

værende Risby Vang. Risbys marker dækkede den nuværende skovs areal, og de flotte stendysser lå dengang frit på markerne med vid udsigt over landskabet med Hornbæk og Kullen i horisonten. Den vestlige del af Risby Vang var dengang Risbye Kohave, altså et indelukke for de græssende køer. Endnu findes spor af det gamle gårde herfra. Det oprindelige Risby ved man ikke nøjagtigt hvor har ligget, men byen har utvivlsomt ligget i det nuværende Risby Vang, hvor det engang kunne være spændende at lade foretage udgravninger i håb om at kunne lokalisere det middelalderlige Risby. Risby Vang blev anlagt i det første årti af forrige århundrede, og Risby fik navneforandring til Risby Huse, en lille uanseelig lokalitet, der den dag idag eksisterer som et af de hyggeligste steder i Nordsjælland. Uspoleret af større veje og trafik. Det skal nævnes, at man kan udvide turen til den sydlige nabo, Horserød Hegn, hvor der også findes flere smukke stendysser bevaret.

Forårsturen

Lørdag den 19. maj afholder selskabet sammen med Helsingør Museumsforening sin forårsudflugt til Gurre slotsruin, Sct. Jacobs Kapel og Tikøb Kirke under ledelse af museumsformidler Poul Korse.

Mødested og -tid er ved ruinen kl. 13.30, hvor der er mulighed for parkering. Herfra er der en spadseretur på max. 10 min. til kapellet.

Der benyttes egne køretøjer, og bilejere opfordres til at medtage deltagere, der ikke selv har bil. Bus 331 med afg. Helsingør kl. 12.51 kan dog, om for-

nødent, benyttes.

Efter besøget i Tikøb Kirke, er der fælles Kaffebord i Tikøb Kro. Prisen for kaffe og kringle er 30 kr. Deltagere som ønsker at være med her, bedes venligst meddele dette til undertegnede senest den 14. maj.

Gæster er velkomne.

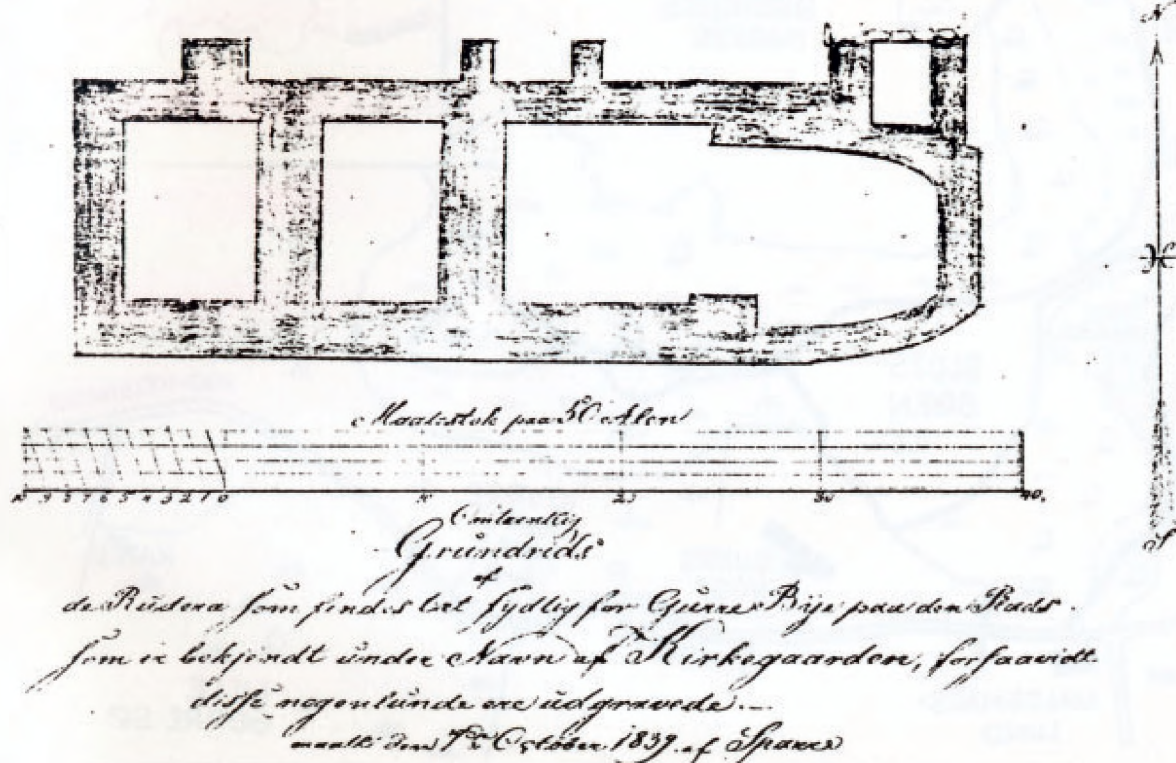
P.s.v.

Erik Buch Vestergaard
Kongevejen 54
3000 Helsingør

Tlf: 49 21 46 04

Hans Christian Jarløv
Fuglsangsvej 44
2830 Virum

Tlf: 42 85 02 01 / 42 34 69 75.

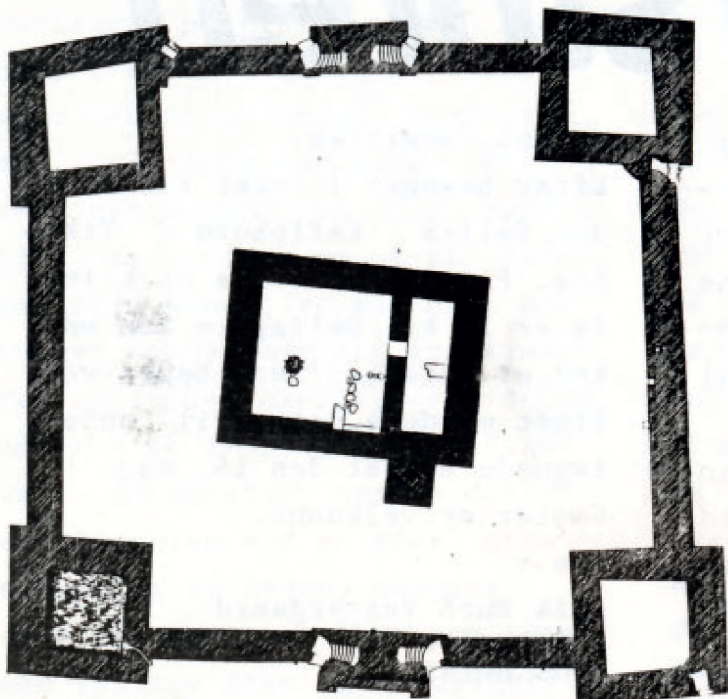

GURRE PLAN AF BORGBYGNINGEN MED DET ÆLDRE MIDTTÅRN
SAMT DEN YNGRE RINGMUR OG DENS HJØRNETÅRNE.

LYNGE-KRØNBORG HØRRED

FREDERIKSBORG AMT.

— 12. ÅRHUNDREDE

— 14. ÅRHUNDREDE

OPMÅLINGEN DECEMBER 1932

0 5 10 15 20 25 METRER

**ILLUSTRATIONER TIL BRUG
FOR FORÅRSTUREN**

På foregående side ses en opmåling fra 1839 af Sct. Jacobs Kapel.

På denne side til venstre en grundplan af Gurre slotsruin.

Nederst et kort af omegnen omkring Gurre. Oprindeligt lå slottet på en lille holm i den lave sø, hvis vandspejl på Valdemar Atterdags tid lå 2 m. højere end idag. På det lille indsatte kort ser man området på den tid.

Tegn. af LBM. 1990.

